

La controvèrsia de les vinyetes de Mahoma i els mitjans de comunicació a Dinamarca

Mustafa Hussain

- *El 30 de setembre de 2005, el diari de major difusió de Dinamarca, el Jyllandsposten, va publicar 12 caricatures difamatòries del profeta de l'islam, Mahoma, la qual cosa va provocar protestes massives contra el diari i el govern danès per no condemnar obertament la des-trossa simbòlica de la icona santa de la segona fe més gran després del cristianisme. A final de gener de 2006 les protestes es van transformar en enfrontaments violents entre la policia i la multitud enfadada en molt països musulmans d'Àsia i de l'Orient Mitjà en què es va perdre vides, fet que va atreure l'atenció mediàtica internacional. A aquest assaig s'examina la cobertura dels mitjans de comunicació de la crisi de les caricatures a Dinamarca i s'argumenta que els musulmans i la seva fe havien estat atacats per la premsa molt abans dels esdeveniments de l'11 de setembre i de les campanyes internacionals contra les organitzacions terroristes. Tant els portaveus del govern com la premsa en general van recolzar els drets de lliure expressió del diari, però van soscar el dany emocional infringit a les sensibilitats musulmanes en titllar la seva protesta d'irracional i ignorant dels valors d'una societat oberta. Aquest text reclama que, contràriament a la retòrica de la premsa, no hi ha cap llibertat d'expressió absoluta quan els valors del discurs lliure es sospenen amb d'altres valors per evitar fer mal a les sensibilitats religioses de diverses comunitats de fe. Tanmateix, la premsa aplica diferents standards quan l'objectiu del discurs d'odi són les comunitats musulmanes.*

Paraules clau

Llibertat de premsa, valors cívics, dolor emocional, sàtira, vandalisme, islam, racionalisme.

Mustafa Hussain

Professor associat d'intercanvis culturals a Roskilde Universitetscenter, Dinamarca

El 30 de setembre de 2005, el principal diari danès, el *Jyllandsposten*, va publicar unes caricatures del profeta islàmic Mahoma que van causar massives protestes de ciutadans musulmans per tots els països musulmans, on es van cremar banderes daneses i es van produir atacs a les ambaixades daneses. Musulmans d'arreu del món estaven indignats de veure una de les icones més sagrades de la seva fe representada, entre altres atribucions degradants, com a un terrorista.

El debat que això va provocar a Dinamarca i a la resta d'Occident es va limitar bàsicament a una única qüestió: els valors occidentals de la llibertat d'expressió contra la manca de valors democràtics entre els musulmans. Val la pena apuntar que, després de l'explosió de protestes al carrer contra les caricatures degradants i ridiculitzadores del profeta al gener del 2006, seguides d'un boicot als productes danesos en alguns països àrabs, la premsa i la televisió daneses van continuar mostrant les caricatures infames juntament amb el reportatge de la història.

Tanmateix, la ridiculització de la vulnerable minoria musulmana als mitjans de comunicació danesos no comença amb la controvèrsia de les caricatures coneguda internacionalment. Fa gairebé nou anys, la Corporació Danesa de Ràdio i Televisió (el servei públic de televisió finançat amb llicències), la ràdio i els mitjans de comunicació d'Internet de Dinamarca van llançar un joc interactiu dirigit als joves a la seva pàgina web, anomenat *Perker Play*.

Diversos cercles socials i les organitzacions d'immigrants van reaccionar ràpidament pels tons racistes i pel nom mateix del joc. *Perker* és una expressió d'odi a Dinamarca que normalment s'utilitza contra els musulmans, comparable a les expressions *nigger* als Estats Units, *wog* o *paki* al Regne Unit, o *sudaca* a Espanya.

Encara més, el tema de joc en si era un estereotip molt racista de la joventut àrab, que condueix un BMW i

persegueix dones rosses. En defensa del llançament d'aquest joc basat en l'humor racista, el llavors director general de la Corporació Danesa de Ràdio i Televisió, Christian Nissen, va argumentar que els immigrants havien de ser oberts de ment i tolerants amb l'humor i la sàtira, perquè, com ell ho veia, ajudava a la integració de danesos i musulmans. Un argument similar és el que va donar l'editor del diari *Jyllands-posten*, Fleming Rose, en l'article que acompanyava la publicació de les caricatures, on advertia els musulmans que estiguessin preparats per a la mofa i la ridiculització (*Jyllands-posten* 30.09.2005).

Per tant, l'humor racista i difamador de la icona més sagrada d'una comunitat religiosa marginada als principals mitjans de comunicació es considerava un pas endavant cap a la integració social de les minories musulmanes.

Que l'humor racista, la sàtira i la blasfèmia en un entorn multiètnic d'estructura social i relacions de poder asimètriques condueixin a una major integració continua sent un gran enigma per als sociòlegs. Malgrat tot, aquesta és el segon argument que utilitzen els directius de mitjans de comunicació per defensar la pràctica poc ètica. El primer és l'obsessió per la llibertat d'expressió, cosa que els musulmans endarrerits són incapaços d'entendre, tot i que viuen en una societat lliure.

A priori, poden semblar dos episodis aïllats i incidentals en els mitjans de comunicació, un dels quals va aconseguir ressò internacional perquè va aixecar protestes violentes als països i les comunitats àrabs.

Tanmateix, en aquest assaig vull argumentar que la difusió de l'odi contra els musulmans ha esdevingut una pràctica rutinària de la premsa danesa des del final dels anys vuitanta i que la tendència ha anat a l'alça des de llavors.

La publicació de les caricatures, com alguns observadors locals han destacat, ha estat la gota que ha fet vessar el got en aquestes campanyes mediàtiques contra els musulmans (Hervik i Berg, 2007). Per aquesta raó, Dinamarca ha atret

un bon nombre de crítiques internacionals per part de diverses organitzacions de drets humans europees com l'EUMC¹ (2002); (ECRI², 2000; 2006); (ENAR³, 2004); (OSCE⁴, 2006), però els governs successius, o bé han negat l'autenticitat d'aquests informes o simplement els han ignorat amb arrogància. Per exemple, el primer ministre, el liberal Anders Rasmussen, va titllar el darrer informe de país del Consell Europeu (ECRI, 2006) de "feina deficient que calia llençar a la paperera".

Les recerques crítiques de les institucions acadèmiques no reben un tracte gaire millor. La premsa o la televisió, o bé ignoren aquestes publicacions, o bé les ridiculitzen en les crítiques de premsa. Això s'ha convertit en un patró establert durant molts anys davant del nombre creixent d'informes crítics sobre la pràctica dels mitjans de comunicació institucionalitzats en relació amb els assumptes ètnics a Dinamarca.

La llibertat d'expressió, el conflicte de valors o el "xoc" de valors

Si prenem com a punt de partida la controvèrsia sobre les caricatures infames, val la pena destacar que cap dels diaris importants ni dels mitjans audiovisuals principals durant els intensos debats sobre la qüestió, mai no es va qüestionar la legitimitat o la correcció moral que suposava ferir els sentiments de més de mil milions de musulmans arreu del món. Encara més, alguns intel·lectuals de l'elit danesa que sí que van plantejar la pregunta es van convertir ells mateixos en el blanc de la ridiculització als mitjans de comunicació.

En una anàlisi rigorosa de 232 articles dels set diaris principals de Dinamarca, des del període de la crisi diplomàtica i el moment de màxim acalorament de la protesta musulmana, al febrer i març del 2006, Hervik i Berg (2007)

1 European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (Observatori Europeu del Racisme i la Xenofòbia)

2 European Commission against Racism and Intolerance (Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància)

3 European Network Against Racism (Xarxa Europea Contra el Racisme)

4 The Organization for Security and Co-operation in Europe (Organització per la Seguretat i la Cooperació a Europa)

han destacat que cap dels mitjans de comunicació no va negar el dret constitucional a la llibertat d'expressió del *Jyllands-posten* a l'hora de publicar les caricatures difamadores. Només un diari liberal, *Politiken*, i el conservador *Berlingske Tidende* van assumir una postura diferent vers la qüestió, tot i que no vinculada amb els danys o les injúries als musulmans com a tal, sinó una crítica oberta al govern per la manera poc professional de resoldre la crisi.

Gairebé tots els mitjans de comunicació principals es van posar al costat de la visió del primer ministre sobre el problema des del primer dia, que feia èmfasi en "la llibertat d'expressió i el dret de la premsa de provocar les autoritats polítiques i religioses" (entrevista al *Jyllands-posten*, 30.10.2005, cf. Hervik i Berg, 2007).

En primer lloc, un es pot preguntar, era una autoritat política i religiosa a qui els diaris provocaven? O era als creients de la segona religió amb més fidels del món? Què significa retratar una icona religiosa el nom de la qual forma part dels rituals de passatge de la vida per a tots els creients, des del naixement d'una criatura fins als funerals de tots els mortals, com a un terrorista? Quan el tsunami va colpejar el sud-est asiàtic, el mateix primer ministre que s'enorgulleix dels valors laics del seu país, i que va denunciar obertament massa presència religiosa als debats públics, va sortir per televisió resant pels turistes danesos que van perdre la vida en la tragèdia, juntament amb la resta de l'elit del país. La majoria de les víctimes, com sabem, eren musulmans d'Indonèsia. Als funerals col·lectius, el nom que donava consol a les famílies no era el de Jesús, sinó el de Mahoma. Si la santificació de Jesús és sagrada per als cristians secularitzats de Dinamarca, no necessàriament per causa del dogma cristià, sinó per la seva funció psicològica a l'hora de sostenir una solidaritat col·lectiva en temps de tragèdia i de crisi, per què, doncs, s'haurien de veure les coses des d'una perspectiva diferent quan es tracta de les necessitats psicològiques dels musulmans?

La classificació entre el que és sagrat i el que és profà dels objectes del món és un fenomen humà universal que ha existit fins i tot en les religions primitives molt abans de l'adveniment de les religions monoteistes o religions abrahàmiques del món (Durkheim, 1915). Aquesta distinció és tan important per als hindús i els budistes com per als cristians, els jueus o els musulmans, independentment del grau d'afiliació als dogmes religiosos o els mites.

Quan els talibans d'Afganistan van destruir dues velles estàtues de Buda a les muntanyes a 270 quilòmetres al nord-oest de Kabul, totes les nacions musulmanes van condemnar aquest acte de pura ignorància i intolerància vers una altra fe. La premsa del país veí, el Pakistan, va publicar editorials i articles de tota mena condemnant l'acte. D'altra banda, no sols el govern danès, sinó com ho han mostrat els analistes Hervik i Berg que ja he esmentat, els mitjans de comunicació en general van recolzar el vandalisme simbòlic d'un objecte sagrat per als musulmans dut a terme pel *Jyllands-posten* en nom de la llibertat d'expressió, i titllant els protestants musulmans d'endarrerits, irracionals, fanàtics i d'amenaça per als nostres valors democràtics.

Els valors com ara la llibertat d'expressió, com ha expressat de forma tan succinta Hussain, Z. (2007), no són mai absoluts per la seva naturalesa, sinó que sovint s'equilibren amb altres valors conflictius, ja sigui per mantenir la cohesió o la solidaritat en la societat o per evitar avalots i desordres.

"Com sovint és el cas, explotar un valor fins a l'extrem, tant s'hi val que sigui positiu, provoca resultats perversos. Això és el que passa amb la llibertat d'expressió. Les exigències de llibertat d'expressió i les d'altres valors desitjables han fet interacció i s'han emmotllat els uns amb els altres. Un d'aquests valors, per exemple, és la supervivència humana i, per aquesta raó, no està permès cridar "foc" dins un teatre ple justificant-ho com a llibertat d'expressió, ja que no volem morir aixafats. Sabem de molts casos en què voldríem donar prioritat, o com a mínim el mateix pes, a altres valors tant com a la llibertat d'expressió".

Deixant de banda els valors implícits no escrits de la societat civilitzada, fins i tot la constitució danesa oficial estipula la llibertat d'expressió sota responsabilitat personal i sovint és confirmada pels mitjans de comunicació per mitjà de restriccions voluntàries quan es tracta d'objectes sagrats d'una fe o d'una religió. Potser és tan sols pura casualitat que tot just abans de la publicació de les caricatures que difamaven el profeta, el mateix diari hagués rebut material difamatori sobre Jesús i s'hagués negat a publicar-lo basant-se en què podria ferir la sensibilitat dels lectors cristians.

Després trobem un altre cas de blasfèmia que no va provocar cap discussió ni conflicte de valors, els nostres

valors seculars, o de llibertat d'expressió. Una gran cadena de botigues de Dinamarca, Foetex, va provar de vendre unes sandàlies d'estiu amb el retrat de Jesús a la sola interior. Alguns capellans i molts ciutadans preocupats van protestar per mitjà de la mateixa premsa que aprofita qualsevol oportunitat per ferir la sensibilitat dels musulmans. Poc temps després, la cadena va retirar les sandàlies dels prestatges d'arreu del país.

Durant la dècada dels vuitanta, un artista excèntric, Jens Thorsen, va pintar un nu de Jesús que es va penjar a l'entrada de l'estació principal de tren de Copenhagen. El retrat mostrava la icona sagrada amb un gran membre genital masculí, cosa que va cridar l'atenció del públic i del ministre de transport, Arne Mechoir. Immediatament, va ordenar que es retirés la pintura de l'estació de tren.

Aquests exemples il·lustren que la llibertat d'expressió no és de cap manera absoluta. Quan sortim de l'àmbit retòric i ens endinsem en el món real, trobem nombrosos exemples que testifiquen que el govern intervé, el diari s'autocensura i les cadenes de botigues eviten ferir la sensibilitat pública parant l'atenció cap a allò que és sagrat en una societat aclaparadorament laica. En altres paraules, hi ha mecanismes que, un cop i un altre, s'ocupen que no es produeixi un xoc de valors cívics que fereixi una minoria religiosa o perjudiqui la cohesió general de la població. El problema, vist des d'una anàlisi sociològica, és que tots aquests mecanismes institucionals no aconsegueixen estar a l'altura dels valors civilitzats quan l'objectiu del dany són només els musulmans.

I té un lligam casual amb la pràctica institucional dels mitjans de comunicació en massa que exerceixen una influència significativa a l'hora de donar forma al consens públic i polític en qüestions relatives a les minories ètniques del país. (Vegeu, per exemple, Hansen, 1992; Shierup, 1993; Togeby i Gaasholdt, 1995; Hussain *et al.*, 1997; Hussain, 2000; Hervik, 1999; Hervik, 2002; Andreassen, 2005; Yilmaz, 2006 i altres).

Aquesta situació no és exclusiva de Dinamarca. Hi ha altres treballs de recerca internacional de societats en les quals la interacció social cara a cara entre minories i la població majoritària és limitada que ens donen resultats similars (vegeu, per exemple, Van Dijk 1987; 1991; Hartmann i Husband, 1974).

Una diferència cabdal en comparació amb altres societats

europnees és que, en la qüestió de l'islam o dels immigrants musulmans, ja no hi ha matisos ideològics significatius entre la dreta i l'esquerra entre els diversos mitjans de comunicació, una tendència que ha emergit en el panorama dels mitjans de comunicació danesos després de la caiguda del mur de Berlín. L'anàlisi de la controvèrsia de les caricatures als set diaris principals (Hervik i Berg, 2007) en constitueix un cas més; una tendència gairebé unànime de tots els mitjans donant suport al *Jyllands-posten*.

En clau il·lustrativa, presentaré, amb referència a l'anàlisi anterior, alguns extractes d'editorials de tres diaris sobre la qüestió per subratllar que, independentment de la posició dins l'espectre polític danès, la seva visió dels musulmans o de l'islam és igual de simple.

El primer és d'un diari popular amb un lectorat molt divers, especialment entre l'estrat de població amb un nivell educatiu baix.

“És un simple abús de llenguatge esperar que cristians, jueus o pagans danesos hagin de respectar una religió la pràctica de la qual va contra els drets humans. En societats model islàmiques, com la d'Aràbia Saudita, les dones estan presoneres en ramats com esclaves amb vel. Es decapiten persones a la plaça principal. L'assot és un càstig corrent. La lapidació d'una dona adúltera, una sanció acceptada. Les altres religions estan prohibides. No hi ha llibertat de premsa (Ekstra Bladet, editorial, 1.3.2006).”

Aquest diari és el diari sensacionalista de més tirada diària i el seu editor en cap va ser ministre de Justícia del partit conservador de Dinamarca al principi dels noranta. Aquesta versió simplificada de l'islam basada en la ideologia Wahabi és l'islam per excel·lència de tots els musulmans, segons els seus editors. El 1997, el diari, en resposta a la declaració de la Unió Europea d'aquell any com l'Any contra el Racisme, va llançar les seves pròpies campanyes contra la immigració. A fi que el públic tingués clar contra quins immigrants feia la campanya, es va enganxar l'anunci de la sèrie d'articles a les tanques publicitàries de tot el país també en àrab.

Abans de la caiguda del mur de Berlín, l'aleshores diari d'esquerres *Information*, el preferit dels socialistes i d'altres intel·lectuals d'esquerres, acostumava a atacar l'orientació racista d'*Ekstra Bladet* als editorials. Els temps han canviat.

Aquest és un extracte de l'*Information* sobre el tema de les caricatures i la crisi diplomàtica que van provocar, que el diari va veure com una lluita contra l'amenaça global que suposen els islamistes. Cap menció de la perspectiva que els musulmans ordinaris se senten amenaçats i ferits perquè s'ha ridiculitzat la seva fe amb aquestes caricatures, o bé que també tenen dret a expressar les seves frustracions i objeccions.

"[...] el problema és que la lluita contra el totalitarisme en el context actual s'ha de construir com la lluita contra les formes especials de repressió del pensament totalitari més que contra un "islamisme" difús. La lluita ha d'incloure la repressió contra les dones, el discurs de la fe i el dret de reunió, entre altres drets humans (Information, 4.3.2006)."

El *Berlingske Tidende* ha estat un diari conservador de dretes per tradició. Va criticar la idea de la publicació de les caricatures provocatives, però va recolzar la llibertat d'expressió del diari en el mateix editorial. A més d'aquesta ambigüitat, el seu editor en cap reflecteix la visió que té de l'islam;

L'islam és l'oposat al cristianisme. L'islam és totpoderós i infal·libre, una religió de llei, un sistema on la fe i la llei estan connectades, on les respostes a totes les qüestions existencials es troben al llibre sagrat. No es poden discutir i no se'n pot fer burla. Hem d'entendre que alguns musulmans també en aquest país tenen una manera fonamentalment diferent de pensar de la nostra i que alguns simplement no acceptaran la nostra forma de vida i els nostres valors democràtics (*Berlingske Tidende*, editorial, 5.2.2006).

De nou, com hi podem llegir, és una visió que simplifica un fenomen complex, i ignora que l'islam ha passat per molts canvis històrics en funció de l'Estat islàmic o del període històric en què et centris. Per citar un reconegut filòsof polític britànic, Bhikhu Parekh (2006, p. 2001), "Contràriament a la idea popular, l'islam ha sofert més canvis dràstics que qualsevol altra religió. Turquia, sota Atatürk, va experimentar una secularització extensa, que va incloure canvis en el vestuari i l'alfabet, etc. La Líbia de Gadaffi es va lliurar dels ulemes (els literats islàmics). Nasser va proclamar una interpretació socialista de l'islam i va nacionalitzar la Universitat d'Al-Azhar el 1961". També podem notar que hi

ha un debat viu i una crítica cultural en gairebé tots els països musulmans i entre la diàspora musulmana a Occident sobre les diverses qüestions relatives als drets de les dones i als drets humans en les noves interpretacions de les escriptures sagrades.

Però tornem a Dinamarca i examinem quins són "els nostres valors democràtics" que se suposa que alguns musulmans del país no accepten.

Fa tan sols un mes, al març, el ministre d'Integració (2007) va publicar un informe basat en enquestes a 4.500 persones, entre danesos i membres de diversos col·lectius immigrants, bàsicament musulmans.

El títol de l'informe, traduït, '*Valors dels danesos i dels immigrants*', de més de 500 pàgines, preparat sota la supervisió d'un respectat professor de Sociologia de la University of Copenhagen, Peter Gundleach, revela que els danesos ètnics tendeixen a ser força menys democràtics respecte a valors democràtics fonamentals com la llibertat d'expressió, el dret a l'assemblea i a l'associació, el dret a exercir la pròpia fe, etc. Tan sols un 40% dels danesos van respondre la darrera pregunta, comparat amb el 76% dels immigrants i el 86% dels seus descendents.

A la pregunta sobre el dret democràtic a la reunió i a expressar les seves idees polítiques, tan sols el 39% dels danesos hi estaven d'acord envers el 59% dels immigrants.

També podem plantejar aquesta qüestió hipotètica dins el principi de l'abducció (o sigui, plantejant la mateixa qüestió en un altre context, temps i espai): és un valor en si mateix cometre actes vandàlics contra deïtats o icones sagrades de persones adscrites a una altra fe i reduir-ho a una mera qüestió de verificació de l'estat de la llibertat d'expressió en una societat, com ho han estat emfatitzant tots els editors de premsa danesos?

Què passaria si a l'Índia o als Estats Units o a Malàisia, els diaris i el govern fessin servir els mateixos arguments per deixar que la premsa campés al seu aire i criticés les religions dels altres ciutadans per verificar l'estat de la llibertat d'expressió o els músculs dels polítics islamistes? Reforçarà això els valors democràtics i la integració social d'aquestes democràcies? La llibertat d'expressió és un valor inalienable d'una societat oberta i democràtica, però no ho són la llibertat d'abús i de dany emocional, sigui quin en sigui el propòsit.

Al final del mil·lenni, l'anterior primer ministre del Partit

Social Demòcrata, Paul Rasmussen, es va dirigir a la nació per televisió i va lamentar que algunes àrees residencials de ciutats daneses s'havien convertit en guetos immigrants, i que els danesos se sentien estrangers al seu propi barri. I després va advertir: "Tothom hauria d'aprendre valors danesos" (DR-TV, 01.01.2000).

Aquesta retòrica sobre "els nostres valors" i contra "els seus valors" ha vingut substituït l'èmfasi anterior en "la nostra cultura" contra "la seva cultura", especialment després de l'11-S, en gairebé totes les societats amb referència explícita a l'islam i als musulmans. Aquest és un dels temes centrals al voltant del qual els mitjans danesos i els polítics han debatut la crisi de les caricatures, culpant els musulmans de no acceptar els nostres valors a l'hora de criticar qualsevol dogma o autoritat religiosa. No obstant això, una cosa és criticar els dogmes religiosos, una cosa a la qual els musulmans s'han dedicat al llarg dels segles, i una altra (fora de tota lògica), considerar que és part dels "nostres valors" cometre un acte de vandalisme sobre una icona sagrada de qualsevol comunitat religiosa que dona consol a milions d'ànimes en temps de desesperació i de dolor. La Reforma de l'Església cristiana no es va produir difamant Crist, sinó a partir d'un argument racional sobre els dogmes vigents i el seu absolutisme.

I quins són els valors danesos, britànics o egipcis que no siguin altres que les construccions socials contingudes per les necessitats polítiques i econòmiques d'una era històrica i unes circumstàncies? Una de les lliçons del racionalisme després de la Il·lustració que la retòrica actual occidental ha oblidat és el rebuig a la idea de vici o virtut com una cosa essencial d'una ètnia particular. En el context del debat britànic sobre valors i cultura, Terry Eagleton escriu (*The Guardian*, 21.02.07):

"Topem amb un problema sense solució a l'hora d'inculcar els valors britànics als immigrants. No hi ha valors britànics. Igual que tampoc no n'hi ha de serbis o de peruans. No hi ha cap nació que tingui el monopoli de la justícia, la decència ni la humanitat. Algunes cultures adoren un tipus de valors més que uns altres (els àrabs i l'hospitalitat, per exemple, o els britànics i l'autodisciplina emocional), però no hi ha res inherentment àrab en l'hospitalitat o inherent-ment britànic a no tenir un atac d'histèria. La tolerància i la compassió, com el sadisme i la supremacia, es poden trobar en qualsevol racó del

planeta."

Els musulmans valoren la llibertat d'expressió tant com qualsevol altra comunitat religiosa, malgrat que la majoria de musulmans visqui en sistemes polítics postcoloniais no democràtics.

L'excusa per publicar les caricatures

L'argument principal per difamar el profeta, o l'excusa –potser és una paraula més adient–, que es va donar abans i després del fet va ser que un escriptor, Kåre Bluitgen, havia escrit un llibre per a nens sobre l'islam, però no havia pogut trobar cap il·lustrador que li fes els dibuixos del profeta, perquè tots tenien por dels extremistes musulmans.

Per començar, aquesta no és tota la veritat, com ens pretén fer creure la premsa. Larsen i Seidenfaden (2006) han documentat en la seva recerca que l'escriptor tan sols va demanar-ho a tres persones, que van rebutjar l'oferta. Cosa que no hauria de sorprendre ningú. Bluitgen, amb els seus anteriors escrits antimusulmans i antiislàmics, s'ha guanyat una certa reputació entre la premsa i els cercles editorials. El seu manuscrit per a un llibre infantil no n'és cap excepció. Un artista és lliure de triar i jutjar si vol ser associat a un manuscrit que incita a l'odi. Si tres dibuixants van rebutjar l'oferta de tirar endavant aquella tasca subversiva, no se'n pot deduir que cap dibuixant del país no gosés a utilitzar el seu dret a la lliure expressió per amenaces extremistes. Les 12 il·lustracions al *Jyllands-posten* demostren que era possible, només havia de buscar una mica més.

Una setmana abans de la data de publicació de la caricatura, la secció literària del setmanari de l'elit danesa, *Weekendavisen* (que en molts aspectes s'ha convertit en el portaveu dels neoconservadors danesos), va publicar un article precursor escrit per Klaus Rothstein, un antic oficial d'informació del Consell de Refugiats Danès, ara reconvertit en escriptor i columnista del setmanari. És potser el primer article de premsa com a tal per mitjà del qual vaig saber de l'existència d'un nou manuscrit de Kåre Bluitgen. El que em va sorprendre, malgrat tot, no era el llibre sobre l'islam, sinó l'article de Rothstein defensant la llibertat d'expressió per publicar el seu llibre amb il·lustracions del profeta, cosa que els musulmans consideren blasfèmia, i apuntant a una amenaça per a l'artista potencial, que en aquell moment tan sols

era una suposició. L'article en si no era cap provocació a cap musulmà, però, d'altra banda, tampoc no era un recolzament a la seva sensibilitat ni als seus problemes. El missatge era més aviat un avís a la comunitat editorial i als artistes que la nostra llibertat d'expressió està amenaçada. El que més em va sorprendre era el fet que Rothstein coneixia molt bé el tipus de treball que Bluitgen havia escrit prèviament sobre els musulmans i, tot i això, va ignorar aquest aspecte de la història en el seu article.

A continuació, citaré un fragment del seu llibre anterior, del 2002:

“L'esquerra hauria d'iniciar una ofensiva i organitzar una desfilada per Norrebrogade⁵ a Copenhaguen, duent burques, xadors i túniques, empenyent una munió de cotxets de bebè i, al final, llençar-ho tot en un contenidor de la plaça Blaagard mentre taca l'Alcorà amb sang menstrual” (Del seu llibre: En benefici dels negres, 2002, p. 70).

I aquí em trobo un Rothstein que fins ahir era un defensor dels drets humans convertit en l'advocat del diable i defensant la llibertat d'expressió il·limitada d'odi, sempre que tan sols fereixi els musulmans.

Una setmana més tard, el 30 de setembre, les 12 caricatures apareixien al *Jyllands-posten*.

Per què tan sols els musulmans?

Com ja he esmentat abans, la controvèrsia de les caricatures, a més de les protestes violentes, va encetar un debat acalorat sobre la llibertat d'expressió en relació amb l'islam a tot Europa i Amèrica, incloent-hi els Estats Units. En una antologia que apareixerà properament, Hussain Z. (2007) analitza aquests debats dins d'un marc en el qual cita que l'editor cultural del *Jyllands-posten* va escriure, diversos mesos més tard de la publicació de les caricatures, que el seu objectiu era integrar i incloure els musulmans dins de la tradició danesa de la sàtira, perquè els musulmans eren part de la societat i no pas uns estrangers.

En primer lloc, aquesta explicació no encaixa bé en la raó de ser prèvia que va donar en l'article que acompanyava les

caricatures el 30 de setembre de 2005, bàsicament l'amenaça a la llibertat d'expressió de l'artista i en el qual desafiava la població musulmana que es preparés per a la burla i la ridiculització. I, en segon lloc, el seu diari, des dels anys vuitanta, ha estat una plataforma per al discurs i la retòrica de l'extrema dreta i contra els immigrants, i encara ho és.

En tercer lloc, cap a la mateixa època en què es va desfermar la crisi de les caricatures, el mateix diari va rebutjar publicar material que podria haver ferit la sensibilitat de cristians i jueus.

I, en quart lloc, sobre l'afirmació de l'editor que la “sàtira” millorarà la integració dels musulmans, un argument que també va aflorar als Estats Units, Hussain Z. escriu (2007):

Però, “s'està insultant i ridiculitzant els musulmans, s'està analitzant l'islam sense cap mena d'escrúpol. Des de l'11-S, els musulmans són l'únic grup del qual es poden fer comentaris despectius de manera habitual des d'una sèrie de terrenys –esglésies, programes d'entreteniment, articles d'opinió, editorials, articles en revistes, llibres, pel·lícules, el Congrés i els parlaments”.

La ridiculització dels musulmans i de la seva fe als mitjans de comunicació de masses danesos ha estat habitual durant tota la dècada dels noranta. Per tant, Flemming Rose no ha aportat res de nou, tot i que ha traspassat els límits de l'ètica periodística. Ja el 1988, un investigador pioner en mitjans de masses i minories ètniques, Charles Husband, havia apuntat en un treball: “També a Dinamarca els mitjans han adoptat una perspectiva racista davant de l'arribada de nous immigrants”.

Potser el diari que més ha contribuït a la “perspectiva racista” a Dinamarca, amb els musulmans com a focus, és el de Rose, segons un bon nombre d'anàlisis científiques a Dinamarca. La publicació de les caricatures com a estratègia d'integració musulmana no té cap mena de lògica racional, més aviat és la culminació de la campanya subtil d'atac existent contra els musulmans.

Algun cop en la història després de la Segona Guerra Mundial, en algun Estat, s'ha aplicat la burla, l'atac a la sensibilitat religiosa, la ridiculització i l'escarni per integrar alguna minoria exclosa? Mai, perquè una estratègia així

5 Un subdistricte de Copenhaguen amb un índex elevat d'immigrants musulmans.

crea més cismes i fraccions, especialment en un context socioeconòmic caracteritzat per relacions ètniques extremament asimètriques i un accés desigual als canals de comunicació.

La idea que els musulmans residents a Dinamarca són més religiosos que qualsevol altra comunitat religiosa, com budistes, hindús, *sikhs* o jueus és un mite que els mitjans de comunicació danesos han ajudat a crear.

La crítica dels dogmes religiosos està tan estesa entre els musulmans com entre qualsevol comunitat religiosa. Tot i així, els mitjans de comunicació, els creadors d'opinió i part de la resta de l'elit influent, que tenen un accés relativament fàcil als canals de persuasió massiva, tan sols ataquen els musulmans, un grup molt divers de gent que Dinamarca i la resta d'Occident retraten com una entitat monolítica, acusant-los de ser irracionals (vegeu, per exemple, Said 1989).

A nivell d'anàlisi doctrinal, ni el cristianisme, ni el judaisme o l'islam no poden suportar la prova del racionalisme de després de la Il·lustració a Occident, ni que els mitjans se centrin en l'islam i en els musulmans titllant-los d'irracionals, endarrerits i massa religiosos. El catedràtic de comunicació americà Carlin Romano (1987) ofereix una explicació plausible d'aquesta obsessió dels mitjans dins el context americà, que s'assembla molt al danès:

“La premsa no examina de manera crítica les creences culturals privilegiades [...] Tot i que les creences fonamentals de les grans religions tradicionals dels Estats Units –jueus, protestants i catòlics– xoquen amb el coneixement científic modern, la premsa americana evita qualsevol examen de les seves doctrines [...] Són tabú, en part, perquè els editors i els seus professen alguna d'aquestes religions.”

L'accés dels musulmans als mitjans de comunicació i les veus daneses en desacord

Ara ja fa més d'una dècada que ha esdevingut pràctica comuna a la televisió danesa i a les seccions gràfiques de la premsa que, si qualsevol notícia o debat referent als immigrants musulmans assoleix cobertura, el que apareix com a representació dels musulmans a Dinamarca és el prototipus d'home barbut o de dona tapada amb el vel. La

majoria dels musulmans que viuen a Dinamarca no s'assemblen en res a la imatge mediàtica. Si apareixen dones amb el cap descobert, sempre és en un context que no té relació amb l'islam, sinó quan es fa referència als nous danesos integrats. La semiòtica mediàtica no deixa lloc per al dubte: o ets musulmà o ets danès. No pots ser les dues coses. Com més allunyada sigui la teva aparença física i indumentària de la mitjana de la població, més a prop estaràs de la identitat musulmana a les representacions mediàtiques.

Aquesta estranya lògica és la que es va desplegar en la cobertura de la crisi de les caricatures a Dinamarca entre el febrer i el març del 2006, i determinava a qui havien d'entrevistar o citar els periodistes en relació amb les notícies, les històries o els debats.

Segons una enquesta de la premsa realitzada per Hervik i Beg (2007), les veus i els rostres més prominents en la cobertura eren, de manera més destacada, dos líders religiosos musulmans, o imams, de la societat islàmica de Dinamarca, Imam Abu-Laban i Imam Akari, tots dos de procedència àrab. Des del primer dia de la crisi, se'ls va presentar com uns extremistes i se'ls va considerar responsables de les reaccions violentes de les masses protestants a l'Orient Mitjà, perquè, abans de l'esclat de protestes violentes, havien viatjat a alguns països àrabs per pressionar els governs perquè fessin alguna cosa amb el clima antimusulmà a Dinamarca. També se'ls va acusar d'estendre falsa propaganda sobre les campanyes contra els musulmans en aquell país.

Una altra figura que va tenir un espai prominent als mitjans de comunicació va ser un membre del Parlament representant d'un partit liberal de centre, *RadikalVenstre*, Nasar Khaddar, també de procedència àrab. Bàsicament, van citar les seves suposades crítiques als imams extremistes, a qui va aconsellar d'abandonar el país “si no els agrada l'olor del pa” (Hervik i Berg, 2007).

A més, hi havia altres veus musulmanes, tot i que no gaires en proporció amb el volum de cobertura. Que jo sàpiga, no es va donar representació a cap imam turc, pakistanès, bosnià, somali o iranià als reportatges diaris de la crisi, tot i que un bon nombre de musulmans procedents d'aquests països constitueixen la majoria de membres de la comunitat musulmana de Dinamarca. Sembla que no es va considerar necessari escoltar-ne l'opinió per extreure un

punt de vista musulmà de, per exemple, com se sentien en veure la imatge del seu profeta repetidament retratat com a un terrorista.

Per tant, els actors principals en la cobertura de la comunitat musulmana eren dos fronts oposats de procedència àrab enfrontats en una batalla verbal l'un contra l'altre.

Cap sociòleg ni antropòleg cultural especialista en islam, o expert en aquesta àrea d'estudis d'entorn musulmà, home o dona del món acadèmic no va aparèixer als mitjans de comunicació per posar la ira musulmana en una perspectiva dins de l'entorn de la seva recerca o el coneixement científic sobre les societats musulmanes o les comunitats musulmanes residents a Dinamarca.

Ni tan sols en cap mitjà de comunicació es va utilitzar la típica enquesta, molt habitual en els mitjans televisius en casos controvertits, que consisteix a preguntar a l'atzar a un home o a una dona musulmans pel carrer què en pensa de les caricatures. Però a la premsa, evidentment, van aparèixer desenes de cartes a l'editor de lectors que estaven o cansats o atemorits de la presència musulmana al seu país. És difícil verificar com va ser la cobertura radiofònica, perquè encara no tenim dades disponibles. Tot i això, algunes recerques prèvies han mostrat que la ràdio pública danesa és bastant menys parcial, menys sensacionalista i sovint equilibrada –sense comptar el fet que hi ha emissores privades i en línia antiimmigrants i antimusulmanes gestionades per diversos tipus d'associacions antimusulmanes.

D'una manera o d'una altra, al servei públic de televisió es podien sentir una varietat de veus en desacord amb la publicació de les caricatures per part de sectors intel·lectuals i professionals, però majoritàriament en cartes d'opinió i columnes d'opinió a la premsa, i bàsicament al diari liberal *Politiken*. Entre elles, les d'alguns antics diplomàtics danesos que lamentaven el rebuig del primer ministre a dialogar amb els dotze ambaixadors musulmans que van demanar resoldre el tema de les caricatures. A més, alguns advocats, capellans, metges, escriptors i artistes, en general no estaven d'acord amb el discurs dominant dels mitjans sobre la llibertat d'expressió, sinó que apel·laven al diàleg entre cultures, i sol·licitaven diplomàcia i consideració per als grups marginats. A continuació, veiem un extracte d'una d'aquestes opinions, que probablement constitueix un dels retrats més acurats de la situació dels musulmans a Dinamarca, presentada per un advocat.

"L'islam està atacat a Dinamarca i això ja fa un temps que dura, especialment després de l'11 de setembre. Als musulmans, se'ls ha impedit construir mesquites, cementiris, portar mocadors i reunir-se. Els musulmans han patit atacs verbals i físics als carrers. Les seves botigues i clubs han estat el blanc d'actes vandàlics. Els musulmans es troben sota vigilància, pateixen arrestos policials o surten retratats a la premsa com a incivilitzats i "anormals", o com a terroristes. Les caricatures han estat la gota que ha fet vessar el got. Rematem amb una puntada de peu a qui ja és a terra. La fòbia antiislàmica fa furor. Els musulmans de Dinamarca han de reaccionar; si no ho fessin no seria natural" (Politiken, Sune Skadegaard Thorsen, 9.2.2006).

Conclusions

A Dinamarca, com en molts altres països occidentals, el discurs i la retòrica política dels mitjans de comunicació estan saturats d'un sentiment antimusulmà, una incitació subtil a la por per part dels mitjans de comunicació i una propaganda amb molta càrrega ideològica per part dels partits polítics danesos.

Hi ha prou indicadors en la recerca nacional i internacional que els musulmans són víctimes d'odi i de marginació a Dinamarca. La idea de la multiculturalitat i l'acceptació de la diversitat es troben sota un fort atac en algunes de les societats occidentals més liberals des de l'11-S (Modood *et al.*, 2006).

A Dinamarca, tot i això, el multiculturalisme s'ha promogut dins la cultura política danesa com una manera d'enfrontar-se al repte de l'augment de la diversitat cultural (Mouritsen, 2006).

A les acaballes dels anys vuitanta, i fins a mitjan anys noranta, el que costava d'integrar dins l'estat del benestar danès era la seva cultura diferent. Avui, la paraula de moda al discurs polític i mediàtic és "valors danesos". Però el discurs principal és el mateix.

Com en qualsevol altra ideologia, les ideologies racistes també tenen les seves contradiccions inherents. Agafem, per exemple, aquesta retòrica política que entra en joc cada cop que un individu o un grup musulmà comet aparentment un crim, la que diu que ells haurien d'aprendre valors danesos. Però els valors danesos no poden explicar per

què un danès criat en una família típica danesa, educat en les institucions típiques daneses, dia rere dia, any rere any, comet tot tipus de crims il·legals o immoralitats que van des de l'evasió d'impostos, l'abús sexual de menors, la violència domèstica, el maltractament d'ancians i de persones amb discapacitats mentals, la malversació de fons públics o la publicació d'una broma de mal gust a la secció seriosa d'un diari o la seva emissió per televisió per incitar a l'odi contra les minories ètniques.

L'any 2004, el Departament de Recerca del Ministeri de Justícia va publicar un informe basat en dades de decisions judicials referents a la població danesa nascuda als anys seixanta. Va revelar que, entre aquest grup, un de cada tres ciutadans danesos havia estat condemnat per un tipus o altre d'ofensa legal. Si a això hi afegim el nombre de danesos "espavilats" que van aconseguir defugir el pes de la llei i els tribunals, ens podem fer una idea de la poca profunditat del concepte de "valors danesos".

S'ha convertit en una rutina de la premsa occidental, com en la danesa, associar l'islam i el terrorisme. Poca gent als països occidentals sap que aquest fantasma de Bin Laden és una invenció de la política exterior americana dins del món musulmà i que la gran majoria de musulmans no entenen l'Alcorà i no saben llegir. Ni els laics, ni els ateu, ni els creients cristians, jueus, hindús, *sikhs* o budistes no són lliures d'haver utilitzat les seves ideologies o el bon nom de la seva fe com a excusa per matar milers i milions de civils en el darrer segle.⁶

Tornant al periodisme aclaparadorament antiislàmic als mitjans danesos, un es podria preguntar com és que s'ha fet la vista grossa en un país suposadament civilitzat, democràtic i amb una societat liberal, tenint en compte que els musulmans d'altres països occidentals s'enfronten al mateix problema, tot i que no amb la mateixa intensitat.

La meua explicació és aquesta, els lectors poden extreure les seves pròpies conclusions. Comparat amb altres nacions occidentals, és un país petit amb un idioma que gairebé ningú no entén fora d'Escandinàvia. Aquesta petitesa, o la sensació de petitesa, cultiva una mentalitat específicament tribal o provinciana que porta a un consens

nacional en els assumptes polítics principals. Aquesta petitesa també vol dir que l'elit que dirigeix els mitjans de comunicació és un petit cercle que es mou d'un mitjà a l'altre, del servei públic al privat i viceversa. És la ideologia d'aquest cercle la que es reflecteix als mitjans de comunicació. La cobertura mediàtica dels musulmans o de l'islam en temes que es formulen i es programen des dels mateixos mitjans de comunicació genera por, ansietat, de manera subtil i, en definitiva, ajuda a reproduir un consens negatiu. La cobertura de la crisi de les caricatures és força il·lustrativa: primer, un setmanari influent exhorta l'elit i els periodistes a fer alguna cosa, ja que la nostra llibertat d'expressió es veu amenaçada. Llavors, el diari amb més tirada del país publica uns dibuixos provocatius que inciten l'ira dels musulmans fins al punt que es converteix en una crisi diplomàtica a escala nacional per a Dinamarca. En conseqüència, surt a les notícies, provoca debats i anàlisis en tots els mitjans de comunicació nacionals. La forma de cobertura demostra que tota la premsa defensa fermament el dret constitucional a la llibertat d'expressió del *Jyllands-posten*, i són els musulmans, els irracionals, fanàtics que constitueixen una amenaça per als nostres valors democràtics. Si un musulmà corrent resulta ferit en el procés iniciat pels mitjans, és una altra història, potser d'interès per a un filòsof moral, però no és el nostre maldecap.

6 Vegeu un article excel·lent sobre aquest tema, de Swaminathan S. Anklesaria Aiyar al *Times of India*, 23.07.2006, "Terrorism is certainly not a Muslim monopoly" (El terrorisme no és de cap manera monopoli musulmà).

Bibliografia

ANDREASSEN, R. (2005) "The Mass Media's Construction of Gender, Race, Sexuality and Nationality. An Analysis of the Danish News Media's Communication about Visible Minorities from 1971–2004". Dissertació de doctorat, Departament d'Història de la Universitat de Toronto.

DURKHEIM, E. (1915) *The Elementary forms of Religious Life*. Londres: Allan and Unwin; Nova York: Macmillan.

ECRI (2000). *El Segon Informe de País de Dinamarca* [en línea]. Estrasburg: Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància. <<http://www.ecri.coe.int>>.

ECRI (2006). *El Tercer Informe de País de Dinamarca* [en línea]. Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància. <www.ecri.coe.int>.

ENAR (2004). *Informe sobre Dinamarca* [en línea]. Brussel·les: Xarxa Europea per a l'Antiracisme. <http://www.enar-eu.org/en/national/denmark/Denmark2004_enOK.pdf>

EUMC (2002). *Racisme i diversitat cultural en els mitjans de masses*. Viena: Observatori Europeu del Racisme i la Xenofòbia.

HANSEN, C. S. (1992) *Rejs Hjem Din Hund - Om et Danmark i racismens skygge* ('Torna a casa teva, gos - Sobre una Dinamarca a l'ombra del racisme'). Hernning: System

HARTMANN, P.; HUSBAND, C. (1974) *Racism & The Mass Media*. Londres: Davis Pointer.

HERVIK, P. (ed.) (1999) *Den Generende Forskellighed. Danske svar på den stigende multikulturalisme* ('La diversitat molesta: la resposta danesa al multiculturalisme creixent'). Copenhaguen: Hans Reitzels Publishers.

HERVIK, P. (2002) *Mediernes Muslimer: En antropologisk undersøgelse af mediernes dækning af religioner i Danmark* ('Els musulmans dels mitjans de comunicació: un estudi

antropològic de la cobertura dels mitjans de comunicació sobre les religions a Dinamarca'). Copenhaguen: Board for Ethnic Equality.

HERVIK, P.; BERG, C. "Denmark: A political struggle in Danish journalism." A: KUNELIUS, R.; EIDE, E.; HAHN, O.; SCHROEDER, R. (ed). *Reading the Mohammed Cartoons Controversy. An International Analysis of Press Discourses on Free Speech and Political Spin*. Bohum/Freiburg, Alemanya: projekt Verlag, Working Papers in International Journalism, 2007/1, 218 pàgines

HUSSAIN, M., ET AL. (1997) *Medierne, minoriteterne og majoriteten – en undersøgelse af nyhedsmedier og den folkelige diskurs* ('Els mitjans de comunicació, les minories i la majoria: una recerca dels mitjans informatius i el discurs públic'). Copenhaguen: Board for Ethnic Equality.

HUSSAIN, M. (2000b) "Islam, Media and Minorities in Denmark". A: *Current Sociology*, Vol. 48 (4). Número especial sobre la família musulmana a Europa. Octubre de 2000, p. 95-116.

HUSSAIN, Z. (2007) *Framing the Cartoons. In Debatin, Bernhard (ed.) The Cartoon Debate and the Freedom of the Press: Conflicting Norms and Values in the Global Media Culture*. Münster: LIT Verlag.

LARSEN, R. E. (2006) *Danish Hate-Speech and Xenophobia*. (Selected English Translations of Hate-Speech in Denmark against the Muslims, Islam and the Immigrants). <<http://www.panhumanism.com/xenophobia/index.php>>

MODOOD, T.; TRIANAFYLLIDOU, A.; ZAPATA-BARREO, R. (ed.) (2006): *Multiculturalism, Muslims and Citizenship. A European Approach*. Londres: Routledge.

MOURITSEN, P. (2006) "The particular universalism of a Nordic civic nation: common values, state religion and Islam in Danish political culture". A: MODOOD, T; TRIANAFYLLIDOU, A; ZAPATA-BARREO, R. (ed.): *Multiculturalism, Muslims and Citizenship. A European Approach*. Londres: Routledge.

OSCE (2006): *The Human-Rights Ambassador's Report on*

Denmark. (L'informe, crític amb la discriminació dels musulmans a Dinamarca, s'ha mantingut en secret al Ministeri d'Afers Exteriors fins que el diari *Information* en va filtrar l'existència el 05.4.2007).

PAREKH, B. (2006) "Europe, liberalism and the 'Muslim question'". A: MODOOD, T; TRIANDAFYLLIDOU, A; ZAPATA-BARREO, R. (ed.): *Multiculturalism, Muslims and Citizenship. A European Approach*. Londres: Routledge.

ROMANO, C. (1987) "The Grisly Truth about Bare Facts". A: MANOFF, R. K.; SCHUDSON, M. (ed.) *Reading the News*. Nova York: Pentheon Books.

SCHIERUP, C. U. (1993) *På Kulturens Slagmark* ('Al camp de batalla de la cultura'). South Jutland: University Publishers.

TOGEBY, L.; GAASHOLT, Ø. (1995): *I Syv Sind: Danskernes holdninger til flygtninge og indvandrere*. ('En el setè sentit: Actituds dels danesos sobre els immigrants i els refugiats') Aarhus: Politica.

VAN DIJK, T. A. (1987): *Communicating Prejudice. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*. Londres: Sage.

VAN DIJK, T. A. (1991a): *Racism and the Press*. Londres: Routledge.

YILMAZ, F. (2006) "Ethnicized Ontologies: From Foreign Worker to Muslim Immigrant. How Danish Public Discourse Moved to the Right through the Question of Immigration". Dissertació de doctorat a la Facultat de Comunicació, Universitat de Califòrnia, San Diego.